

SLOVENSKÁ REPUBLIKA (úroveň 2)

Vláda Slovenskej republiky nenaplnila minimálne štandardy stanovené na elimináciu obchodovania s ľuďmi v plnom rozsahu, avšak vyvíjala v tomto zmysle značné úsilie. V porovnaní s predchádzajúcim vykazovaným obdobím preukázala vláda celkovo nárast úsilia, preto zostalo Slovensko na úrovni 2. Toto úsilie bolo zamerané na odsúdenie podstatne väčšieho počtu obchodníkov s ľuďmi, prijatie nového Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi (NAP) a snahu zabrániť obchodovaniu so zraniteľnými utečencami¹ z Ukrajiny. Dvom obetiam bola súdmi priznaná náhrada škody, po prvýkrát od roku 2019. Vláda však nespĺnila minimálne štandardy v niekoľkých kľúčových oblastiach. Orgány vyšetrovali a stíhali menej podozrivých obchodníkov s ľuďmi a sudcovia naďalej udeľovali mierne tresty, čím sa oslabilo úsilie vyvodit' zodpovednosť voči obchodníkom s ľuďmi, ako aj odstrašujúci účinok trestov. Tento postup zároveň vyvolával obavy o bezpečnosť a ochranu obetí a nereflektoval závažnosť tohto typu trestnej činnosti. Orgány identifikovali menej obetí a prístup vlády k identifikácii obetí, ktoré boli cudzími štátnymi príslušníkmi, nebol aktívny a dostatočný: v sledovanom období identifikovala len tri obeť zo zahraničia. Jediným subjektom, ktorý mohol formálne identifikovať obeť obchodovania s ľuďmi, bola naďalej polícia, čo mohlo byť prekážkou identifikácie obetí a niektoré z nich to mohlo odradiť od vyhľadania pomoci.

PRIORITNÉ ODPORÚČANIA:

- Dôkladne vyšetrovať, stíhať a odsudzovať obchodníkov s ľuďmi a osobám usvedčeným zo spáchania tejto trestnej činnosti udeľovať primerané tresty vrátane prísnych nepodmienečných trestov odňatia slobody.
- Zvýšiť štandardy ukladania trestov zvyšovaním citlivosti sudcov na závažnosť trestnej činnosti obchodovania s ľuďmi a ich povedomia o nutnosti uplatňovať na tento typ trestnej činnosti vysoké tresty stanovené zákonom.
- Pokračovať v prehľbovaní odbornej prípravy sudcov a prokurátorov so zameraním na prístup orientovaný na obeť, pri ktorom sa zohľadňuje jej trauma v rámci vyšetrovania i súdneho konania, ako aj na vedomosť o využívaní psychologického nátlaku a podvodu ako nástrojov uplatňovaných v rámci obchodovania s ľuďmi.
- Zintenzívniť snahu aktívne identifikovať obeť v krajine, najmä cudzích štátnych príslušníkov, žiadateľov o azyl a Rómov, vrátane odbornej prípravy zamestnancov štátnych orgánov, predovšetkým príslušníkov hraničnej polície, pracovníkov inšpektorátu práce a príslušníkov policajného zboru na lokálnej úrovni, v rámci aktívnej identifikácie obetí medzi predstaviteľmi zraniteľných skupín.
- Umožniť, aby mohli obeť formálne identifikovať a referovať aj iné subjekty než polícia, vrátane občianskej spoločnosti a sociálnych a zdravotníckych pracovníkov.

¹ Pri preklade textu správy zvolili používanie generického maskulina, t. j. formy mužského rodu ako všeobecnej formy označujúcej reprezentantov oboch pohlaví a všetkých rodových identít. I keď zvolené riešenie má svoje obmedzenia, ktoré si plne uvedomujeme, zvolili sme ho z dôvodu plynulosti textu, plne sa hlásiac k potrebe presadzovania rodovo citlivého jazyka, rodovej rovnosti a nediskriminácie na základe pohlavia.

- Zvýšiť informovanosť obetí obchodovania s ľuďmi o možnosti odškodnenia a náhrady škody a zlepšiť prístup k nim; v rámci trestného konania posilniť úsilie prokurátorov systematicky požadovať náhradu škody pre obeť.
- Zabezpečiť, aby sa prípady obchodovania s ľuďmi s cieľom pracovného vykorisťovania vyšetrovali a stíhali ako trestné činy obchodovania s ľuďmi, nie ako správne delikty a porušenia Zákonníka práce.
- Zvýšiť ochranu migrujúcich pracovníkov posilnením monitoringu náborových spoločností, resp. agentúr, ako aj stíhaním prípadov podvodného náboru.
- Naďalej informovať skupiny zahraničných pracovníkov o ich právach a povinnostiach a o možnostiach pomoci obetiam v ich rodnom jazyku.
- Presadzovať uplatňovanie zákona zakazujúceho účtovať poplatky za nábor pracovníkom, a zabezpečiť, aby všetky poplatky za nábor pracovníkov platili zamestnávateľia.
- Pokračovať vo vyšetrovaní finančnej trestnej činnosti spolu s prípadmi obchodovania s ľuďmi.
- Zabezpečiť dôsledný a včasný prístup k bezplatnej právnej pomoci.
- Zabezpečiť, aby obeť obchodovania s ľuďmi neboli neadekvátne trestané za protiprávne konanie, ktoré spáchali v priamom dôsledku toho, že sa s nimi obchodovalo.
- Zvýšiť účasť obetí na tvorbe postupov, programov a školení.

STÍHANIE

Presadzovanie práva v tejto oblasti bolo naďalej nevyvážené – zatiaľ čo sa počet vyšetrovaní a trestných stíhaní znížil, počet odsúdení sa výrazne zvýšil. Paragraf 179 Trestného zákona kriminalizoval sexuálne a pracovné vykorisťovanie s trestom odňatia slobody na štyri až desať rokov. Tieto tresty boli dostatočne prísne a v súvislosti s obchodovaním na účely sexuálneho vykorisťovania zodpovedali trestom stanoveným za iné závažné trestné činy, akým je znásilnenie. V rokoch 2022 a 2023 vypracovala medzirezortná pracovná skupina správu s odporúčaniami zameranými na lepšie zadefinovanie pojmov pracovné vykorisťovanie a nútená práca a rozlišovanie medzi nimi; Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (MV) správu zverejnilo v júli 2023. Správa však neobsahovala odporúčania legislatívnych zmien ani merateľný akčný plán. Orgány činné v trestnom konaní začali 19 vyšetrovaní, čo je v porovnaní s 25 vyšetrovaniami v roku 2022 pokles; 29 prípadov vyšetrovania začatých v predchádzajúcich vykazovaných obdobiach bolo naďalej v štádiu vyšetrovania. Z 19 nových vyšetrovaní sa 12 týkalo obchodovania s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania, päť na účely pracovného vykorisťovania a v dvoch prípadoch došlo ku kombinácii vykorisťovania na sexuálne aj pracovné účely; z piatich prípadov obchodovania s ľuďmi na účely pracovného vykorisťovania sa jeden týkal nútenej kriminality a štyri núteného žobrania. Prokurátori obžalovali 25 údajných obchodníkov s ľuďmi, čo predstavovalo v porovnaní s 30 obžalovanými v roku 2022 pokles. Súdny odsúdili 18 obchodníkov s ľuďmi, čo predstavovalo v porovnaní s ôsmimi v roku 2022 výrazný nárast. Štátne inštitúcie nerozlišovali v štatistikách o počte stíhaných a odsúdených v daných prípadoch sexuálne a pracovné účely vykorisťovania. Súdny v odvolacom konaní nezrušili žiadny odsudzujúci rozsudok. Súdny oslobodili deväť osôb. Desať z 18 odsúdených obchodníkov s ľuďmi dostalo výlučne podmienenečné tresty a neodpykali si žiadny trest odňatia slobody. Na porovnanie, zo 41 osôb odsúdených v roku 2023 za trestný čin znásilnenia bolo 71 percent odsúdených na trest odňatia slobody v trvaní jeden a viac rokov. Mierne tresty, predovšetkým tresty s podmienenečným odkladom, predstavovali naďalej vážny problém. Za uplynulých desať rokov skončilo približne 69 percent všetkých rozsudkov v prípadoch obchodovania s ľuďmi trestom

s podmieneným odkladom alebo pokutou. V marci 2021 zverejnilo Informačné centrum na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality MV (IC) správu, ktorá obsahovala analýzu trestov uložených obchodníkom s ľuďmi v rokoch 2015 až 2020 s osobitným dôrazom na používanie § 39 Trestného zákona, ktorý sudcom umožňoval znížiť tresty pod minimálnu hranicu trestnej sadzby. V správe sa uvádza, že keďže sudcovia uplatnili § 39 Trestného zákona na 77 percent prípadov obchodovania s ľuďmi, takmer 70 percentám páchatel'ov odsúdeným za spáchanie trestného činu podľa § 179 uložili trest nižší, než je dolná hranica sadzby (trest odňatia slobody vo výške štyri roky). 64 percentám odsúdených obchodníkov s ľuďmi súdy uložili podmienený trest a aj spomedzi tých, ktorým uložili trest odňatia slobody, bolo najmenej 10 obchodníkov s ľuďmi (13 percent) podmienenčne prepustených z výkonu trestu. Miernymi trestmi sa podkopávalo úsilie vyvodit' zodpovednosť voči obchodníkom s ľuďmi, oslaboval sa odstrašujúci účinok trestov, vznikali potenciálne obavy o bezpečnosť a ochranu najmä tých obetí, ktoré spolupracovali pri vyšetrovaní a stíhaní trestných činov, a tieto tresty nezodpovedali závažnosti tejto trestnej činnosti.

V sledovanom období boli pretrvávajúcimi problémami korupcia, neefektívnosť a nedostatočná miera zúčtovateľnosti v rámci súdnictva, ktoré mohli komplikovať presadzovanie práva. Vláda informovala, že nemá vedomosť o vyšetrovaní, stíhaní alebo odsúdení štátnych zamestnancov, ktorí by sa podieľali na trestných činoch súvisiacich s obchodovaním s ľuďmi. Občianska spoločnosť a mimovládna organizácia financovaná štátom, ktorá funguje ako národný poskytovateľ služieb pomoci a podpory obetiam, aj naďalej vyjadrovali obavy, že niektorí prokurátori a sudcovia, ktorí mali pridelené prípady obchodovania s ľuďmi, neboli primerane zaškolení, pokiaľ išlo o prístup orientovaný na obeť a zohľadňujúci jej traumu alebo špecifiká trestných činov obchodovania s ľuďmi. Vláda novelizovala trestný poriadok a zákon o ochrane obetí, aby sa v rámci výsluchov a procesu vyšetrovania uplatňoval prístup orientovaný na obeť a zohľadňujúci jej traumu. Vláda vyškolila prokurátorov v prístupe zohľadňujúcom traumu pri práci s deťmi a deťmi. Niektorým prokurátorom a sudcom stále chýbalo porozumenie tomu, ako sa nenásilný, psychologický nátlak a podvod využívajú ako nástroje na páchanie trestnej činnosti obchodovania s ľuďmi, a naďalej sa sústreďovali najmä na vykonávanie dôkazov o využívaní sily alebo fyzickom obmedzovaní slobody obete. Podľa odborníkov prispelo k miernym trestom pre odsúdených obchodníkov s ľuďmi nedostatočné pochopenie závažnosti tohto typu trestnej činnosti, obmedzené používanie podporných dôkazov a prílišný dôraz na výpovede traumatizovaných obetí. Okrem toho mohli k miernejším trestom prispieť aj rasové a etnické stereotypy, najmä v prípadoch týkajúcich sa obetí rómskeho pôvodu. Polícia a prokuratúra pokračovali v spolupráci s Europolom, Eurojustom a v prebiehajúcom trestnom stíhaní aj so Spojeným kráľovstvom a nadviazali novú spoluprácu pri dvoch spoločných vyšetrovaniach s Nemeckom. Vláda poskytla komplexnú odbornú prípravu v oblasti boja proti obchodovaniu s ľuďmi zainteresovaným stranám občianskej spoločnosti a štátnym úradníkom: zamestnancom detenčných zariadení pre žiadateľov o azyl a imigrantov, príslušníkom polície a orgánov činných v trestnom konaní, inšpektorom práce, sociálnym pracovníkom, konzulárnym a diplomatickým pracovníkom, pracovníkom Centra právnej pomoci a komunitným pracovníkom v marginalizovaných rómskych komunitách. Tieto školenia boli zamerané na zlepšenie identifikácie obetí obchodovania s ľuďmi a pomoc obetiam obchodovania, najmä medzi žiadateľmi o azyl a Rómami, predchádzanie obchodovaniu s ľuďmi v rámci veľkých migračných tokov a boj proti nútenej práci.

Za koordináciu vnútroštátneho úsilia v oblasti presadzovania práva v boji proti obchodovaniu s ľuďmi zodpovedalo koordináčne oddelenie Národnej jednotky boja proti nelegálnej migrácii Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru (ÚHCP). Experti však vyjadrovali obavy,

pokiaľ išlo o prioritu prisudzovanú otázke obchodovania s ľuďmi a o kapacity a zdroje oddelenia na identifikáciu domácich obetí. Po vypuknutí vojny Ruska proti Ukrajine ešte viac narástli nároky na možnosti orgánov presadzovania práva, keď od začiatku invázie vo februári 2022 prekročilo hranice z Ukrajiny viac ako 2,1 milióna osôb a viac ako 118.000 utečencov z Ukrajiny požiadalo na Slovensku o štatút dočasnej ochrany. Hoci na prokuratúrach neexistovali špecializované oddelenia pre obchodovanie s ľuďmi, nadriadení prípady zvyčajne prideliťvali prokurátorom so skúsenosťami s trestným stíhaním v tejto oblasti. Prokurátori postupovali podľa písomných usmernení a poskytovali obetiam informácie o procese trestného stíhania a dostupnej podpore. Na všetkých ôsmich krajských prokuratúrach bol jeden prokurátor poverený zastrešením problematiky obchodovania s ľuďmi a ten mohol poskytovať usmernenia a konzultovať súvisiace prípady. Prokurátori a niektorí úradníci v prvej línii však naďalej považovali možné prípady obchodovania s ľuďmi na účely pracovného vykorisťovania za správny priestupok a porušenie Zákonníka práce, t. j. nestíhali ich ako trestné činy obchodovania s ľuďmi. Polícia ďalej spolupracovala s policajnou finančnou spravodajskou jednotkou na odhaľovaní podozrivých transakcií naznačujúcich obchodovanie s ľuďmi, ale výsledky tejto činnosti nezverejnila. V máji 2023 sa 44 krajín Európy vrátane Slovenska s podporou agentúr EÚ a medzinárodných organizácií zúčastnilo na niekoľkých rozsiahlych koordinovaných akciách zameraných na obchodovanie s ľuďmi. Ich výsledkom bolo 212 zatknutí údajných obchodníkov s ľuďmi a v júni 2023 vykonali kompetentné orgány počas podobných „akčných dní“ kontroly v 32 krajinách vrátane Slovenska. V rámci kontrol identifikovali 261 potenciálnych obetí obchodovania s ľuďmi. Príslušné orgány však počas „akčných dní“ neidentifikovali žiadnych obchodníkov s ľuďmi ani obeť na Slovensku.

OCHRANA

Vláda naďalej vyvíjala úsilie zamerané na ochranu obetí. Polícia v roku 2023 formálne identifikovala 38 obetí (v porovnaní so 45 obeťami v roku 2022), kým mimovládne a ďalšie organizácie vrátane mimovládnej organizácie financovanej vládou poskytujúcej služby obetiam obchodovania s ľuďmi identifikovali v roku 2023 minimálne ďalších päť potenciálnych obetí (v porovnaní so šiestimi v roku 2022), čo predstavovalo spolu 43 obetí (v porovnaní s celkovo 51 obeťami v roku 2022). Z obetí identifikovaných políciou bolo 12 žien a päť dospelých mužov, 17 dievčat a štyria chlapci; z toho bolo 29 osôb obeťami obchodovania na účely sexuálneho vykorisťovania, sedem osôb na účely pracovného vykorisťovania (vrátane troch prípadov núteného žobrania) a dve osoby na účely sexuálneho aj pracovného vykorisťovania (vrátane jednej obeť obchodovania na účely núteného žobrania a jednej na účely núteného páchania trestnej činnosti). Medzi obeťami, ktoré identifikovala polícia, boli len traja cudzí štátni príslušníci (zo Spojeného kráľovstva, z Českej republiky a z Moldavska). Približne 49 percent z celkového počtu identifikovaných obetí boli deti, čo predstavovalo výrazný nárast oproti 22 percentám v roku 2022. Pozorovatelia vyjadrili obavy, že deti zo znevýhodneného prostredia a mladiství páchatelia trestnej činnosti v reedukačných zariadeniach spravovaných štátom, boli obzvlášť zraniteľní voči obchodovaniu s ľuďmi. V správe Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky o reedukačných zariadeniach z januára 2024 sa uvádzajú zlé životné podmienky, nedostatočný prístup k psychologickému podpore, fyzické zneužívanie zo strany personálu a príklady detí vykonávajúcich neplatenú prácu. Orgány činné v trestnom konaní prioritne preverovali ukrajinských utečencov a vyškolili všetky krajské policajné riaditeľstvá, ako nahlasovať indikátory potenciálneho obchodovania s ľuďmi. Hoci bolo na základe indikátorov potenciálneho obchodovania s ľuďmi nahlásených niekoľko prípadov, zástupcovia kompetentných orgánov od februára 2022

neidentifikovali medzi utečencami z Ukrajiny žiadne obete obchodovania s ľuďmi. Pretrvávajúce nedostatky v identifikácii obetí naďalej vzbudzovali znepokojenie: napriek veľkému počtu štátnych príslušníkov z krajín mimo Európskej únie (EÚ), ktorí sú prítomní na Slovensku, a ich zvýšenej zraniteľnosti voči obchodovaniu s ľuďmi identifikovali štátne orgány ako obeť obchodovania s ľuďmi vykorisťovaných na Slovensku len troch cudzincov. Vláda naďalej využívala na identifikáciu obetí a referovanie príslušným inštitúciám či službám Národný referenčný mechanizmus (NRM). NRM sa však do veľkej miery zameriaval na potenciálne situácie obchodovania s ľuďmi, ktoré sa týkajú cudzincov na Slovensku alebo slovenských štátnych príslušníkov v zahraničí, a len málo sa venoval obchodovaniu s ľuďmi, ktorému by mohli byť vystavení slovenskí občania na území krajiny. Jedinými subjektmi oprávnenými formálne identifikovať obete boli príslušníci policajného zboru. Podľa odborníkov mohol takto nastavený systém brániť v identifikácii obetí, odrádzať niektoré z nich od vyhľadania pomoci a vytvárať potenciálny konflikt priorít medzi úsilím orgánov presadzovania práva a pomocou obetiam.

V roku 2023 vláda zachovala financovanie mimovládnej organizácie, ktorá prevádzkuje národný program starostlivosti o obeť, dobrovoľnú repatriáciu a národnú linku pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi, v rozsahu 1,415 milióna eur na obdobie piatich rokov, t. j. 283.117 eur ročne. Išlo o rovnakú podporu, aká bola alokovaná v roku 2022, no oproti minulému obdobiu to predstavovalo zvýšenie podpory (208.274 eur v roku 2021 a 212.451 eur v roku 2020). Vládou financovaný program pomoci obetiam, realizovaný mimovládnu organizáciou, poskytoval slovenským a zahraničným obetiam prístrešie, finančnú podporu, pomoc pri zotavení, služby kultúrnej mediácie, repatriáciu na Slovensko, zdravotnú starostlivosť, psychosociálnu podporu, právnu pomoc, tlmočenie a pracovné školenia. Štátom financovaný poskytovateľ starostlivosti o obeť poskytol v roku 2023 pomoc celkovo 28 osobám – 10 novo zaradeným obetiam a 18 osobám zaradeným do programu v predchádzajúcich rokoch. Z 28 obetí, ktorým poskytol pomoc, boli minimálne tri osoby cudzími štátnymi príslušníkmi, najmenej štyri obeť boli obeťami obchodovania s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania a najmenej päť obetí bolo obeťami obchodovania na účely pracovného vykorisťovania. Percento obetí, ktoré sa rozhodli vstúpiť do programu starostlivosti financovaného vládou, bolo zvyčajne nízke: v roku 2023 doň vstúpilo 10 zo 43 obetí (23 percent) v porovnaní so 47 percentami v roku 2022, 26 percentami v roku 2021 a 20 percentami v roku 2020. Maximálna kapacita programu bola 20 osôb. Poskytovateľ služieb starostlivosti o obeť zdôrazňoval dobrovoľný charakter účasti na programe, no zaznamenal, že niektoré obeť, ktoré sa rozhodli program opustiť, ostali naďalej v zlom psychickom stave a často sa ocitli bez domova. Skupina expertov na boj proti obchodovaniu s ľuďmi (GRETA) zaznamenala v správe z júna 2020 obavy týkajúce sa tradične nízkej účasti na programe starostlivosti o obeť a apelovala na vládu, aby sa tejto skutočnosti dôslednejšie venovala. Občianska spoločnosť kritizovala kvalitu starostlivosti a služieb, ktoré poskytoval obetiam obchodovania určený poskytovateľ služieb, a vyzývala ho, aby sústredil svoje úsilie a aktivity na zlepšovanie procesu zotavovania a nezávislosti obetí. Občianska spoločnosť takisto odporučila, aby dohľad nad programom vykonával subjekt mimo MV. Podľa informácií vlády mali zahraničné obeť obchodovania, a to tak štátni príslušníci krajín EÚ, ako aj štátni príslušníci tretích krajín, prístup k rovnakému rozsahu a kvalite starostlivosti a podpory. Všetky potenciálne obeť mali nárok minimálne na 90 dní krízovej podpory bez ohľadu na to, či ich formálne identifikovala polícia. Obeť, ktoré vstúpili do programu poskytovania pomoci, mali nárok až na 180 dní starostlivosti bez povinnosti zúčastňovať sa na vyšetrovaní. Obeť, ktoré sa rozhodli spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, mali nárok na prístup do programu starostlivosti o obeť po celé obdobie vyšetrovania a súdneho konania, čo bolo často oveľa dlhšie ako 180 dní.

Štátom financovaný poskytovateľ služieb starostlivosti prevádzkoval ubytovacie zariadenie pre obeť obchodovania s ľuďmi, ktoré zvyčajne slúžilo maximálne pre tri až päť osôb. Obete mohli byť ubytované aj v útulkoch pre obeť domáceho násillia, kde bývali muži a ženy oddelene, alebo v útulkoch pre ľudí bez domova. Odborníci apelovali na vládu, aby zabezpečila primerané špecializované ubytovanie, kde by sa venovala pozornosť osobitným potrebám obetí obchodovania s ľuďmi. K dispozícii boli aj obmedzené možnosti ubytovania pre rodiny s deťmi. Národný program starostlivosti o obeť pomoc deťom zvyčajne neposkytoval a kompetentné orgány umiestňovali detské obeť bez sprievodu do služieb na ochranu detí v štátnom centre pre deti a rodinu alebo v krízovom centre pre deti, ktorý prevádzkovala mimovládna organizácia. Ak však detská obeť obchodovania s ľuďmi potrebovala ďalšie služby, mohla využiť špecifické služby pre obeť obchodovania prostredníctvom národného programu starostlivosti o obeť. Pre detské obeť obchodovania s ľuďmi ako aj iných trestných činov, ktoré museli byť umiestnené do náhradnej starostlivosti, boli určené dve štátne a dve neštátne centrá pre deti a rodiny (predtým detské domovy). Nebolo však jasné, či boli detské obeť identifikované v sledovanom období umiestnené v centrách pre deti a rodiny, alebo inde.

Vzhľadom na pretrvávajúce nedostatky v identifikácii obetí mohlo dôjsť k zadržaniu a deportácii neidentifikovaných obetí spomedzi cudzích štátnych príslušníkov. Medzi odborníkmi z občianskej spoločnosti pretrvávali obavy, že štátne orgány nedostatočne preverovali zahraničných pracovníkov, migrantov bez dokladov a žiadateľov o azyl, a to napriek rastúcemu podielu zahraničných pracovníkov na slovenskom trhu práce. V roku 2023, podobne ako predošlý rok, orgány činné v trestnom konaní v niekoľkých prípadoch zadržali, obvinili alebo odsúdili cudzích štátnych príslušníkov za nelegálnu výrobu cigariet, no niektorí experti vyjadrili obavy, či boli títo cudzí štátni príslušníci pred začatím trestného konania dostatočne preverení podľa indikátorov obchodovania s ľuďmi. GRETA informovala o pretrvávajúcich obavách týkajúcich sa schopnosti a ochoty inšpektorov práce a ÚHCP dôkladne preveriť migrujúcich pracovníkov bez dokladov alebo žiadateľov o azyl, či nevykazujú znaky obchodovania s ľuďmi, a pred deportáciou im odporučiť pomoc. Slovenská legislatíva umožňovala zadržať žiadateľov o azyl až na šesť mesiacov. V sledovanom období pracovníci Centra právnej pomoci, ktorí boli vyškolení na identifikáciu obetí obchodovania, pravidelne navštevovali detenčné centrá pre migrantov, ale v rokoch 2023 alebo 2022 nenahlásilo centrum identifikáciu žiadnych obetí. V sledovanom období navštívila mimovládna organizácia financovaná štátom, ktorá bola zodpovedná za správu programu starostlivosti o obeť a monitorovanie zariadení pre žiadateľov o azyl a detenčných centier pre migrantov bez dokladov, dvakrát detenčné centrum, ale minimálne od roku 2018 nevykázala identifikáciu žiadnych obetí v týchto centrách. V správe z júna 2020 vyzvala GRETA vládu, aby zvýšila kvalitu skríningu obetí obchodovania s ľuďmi. Nebolo potrebné, aby štát poskytoval obetiam, ktoré boli cudzími štátnymi príslušníkmi, pracovné povolenie, pretože tieto osoby získali doplnkovú ochranu a mali nárok na legálne zamestnanie, ale mimovládne organizácie upozorňovali, že v niektorých prípadoch tomu bránia rôzne prekážky vrátane stanovenej dĺžky pobytu. Zákon umožňoval obetiam, ktoré boli cudzími štátnymi príslušníkmi a po návrate do domovskej krajiny by čelili ťažkostiam alebo trestu, získať trvalý pobyt, no štátne orgány nevydali počas obdobia sledovaného v tejto správe ani jedno takéto povolenie. Vládou financovaná mimovládna organizácia sprostredkovala dobrovoľný návrat troch obetí; dve z nich boli repatriované do Bulharska.

Prípravné konanie a samotný súdny proces boli zdĺhavé a nie vždy prispôsobené okolnostiam a sudcovia ani prokurátori nemali dostatočnú odbornú prípravu, ktorá by pomohla predchádzať opätovnej traumatizácii obetí. Podľa zákona o ochrane obetí trestných činov z roku 2017 mali obeť

počas prípravného konania okrem iného nárok na psychologickú pomoc. Zákon ďalej zakazoval priamy krížový výsluch obetí a okrem iných ochranných prvkov umožňoval predloženie svedeckej výpovede formou záznamu ako oficiálny dôkazový materiál na súdnom pojednávaní. Občianska spoločnosť však uviedla, že vopred nahraté svedectvá sa využívali len zriedka. Kompetentné orgány s cieľom intenzívnejšie presadzovať prístup zameraný na obeť využívali niekoľko špeciálnych výsluchových miestností určených pre zraniteľné obeť, ku ktorým patrili aj obeť obchodovania s ľuďmi, vo viacerých regiónoch Slovenska; v roku 2023 bol spustený projekt špeciálnych výsluchových miestností určených pre deti na šiestich súdoch. Vláda okrem toho v marci 2023 novelizovala zákon o ochrane obetí; cieľom novely bolo obmedziť kontakt detských obetí s páchatel'mi na súde. Občianska spoločnosť však kritizovala políciu za to, že sa niekedy snažila dosiahnuť spoluprácu obeť nátlakom a jej prístup k obeť mal charakter intenzívneho výsluchu, čo mohlo obeť odradiť od spolupráce. Odborníci vyjadrili obavy, že zákonné nariadenie, ktoré limitovalo počet vypočutí zo strany orgánov činných v trestnom konaní na jeden, mohlo obmedziť možnosť nadviazať spoluprácu s obeťou a získať si jej dôveru, lebo nie je pravdepodobné, že sa traumatizovanej obeť podarí poskytnúť spoľahlivé svedectvo v rámci jedného vypočutia. Sudcovia boli vo všeobecnosti ochotní vyhovieť požiadavke na oddelené čakacie priestory pre obeť a vykázat osoby podozrivé z obchodovania s ľuďmi z pojednávacej miestnosti počas svedeckej výpovede obeť, ale nedialo sa to systematicky. Usmernením z roku 2020 sa od vyšetrovateľov navyše vyžadovalo, aby na vypočutie obetí prizvali mimovládnu organizáciu financovanú štátom, ktorá spravovala program starostlivosti o obeť. Cieľom bolo zabezpečiť, aby obeť poznali svoje práva, boli informované o programe starostlivosti o obeť, o bezplatnom právnom poradenstve a o možnosti náhrady škody. Vládný program pomoci obeť a svedkom zaisťoval obeť aj bezpečné ubytovanie a súdy mohli zachovať dôvernúosť identity obeť počas trestného konania. GRETA v správe z júna 2020 naďalej dôrazne apelovala na vládu, aby využívala programy na ochranu svedkov aj pre obeť obchodovania s ľuďmi v zmysle zákona č. 256/1998 Z. z. Obeť obchodovania s ľuďmi mali v trestných veciach nárok na náhradu škody, na odškodnenie od štátu, ako aj na náhradu škody v občianskych súdnych sporoch, ale súdy nariadili alebo priznali niektorý z týchto nárokov len zriedka. V správe IC z marca 2021 sa uvádza, že v rokoch 2015 až 2020 priznali súdy náhradu škody alebo odškodnenie zo strany štátu len v šiestich z 39 prípadov. V roku 2023 priznali súdy náhradu škody dvom obeť obchodovania s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania vo výške 7.065 eur a 6.944 eur (v roku nepriznali 2022 súdy náhradu škody žiadnej obeť). Podľa organizácií občianskej spoločnosti a správy IC z marca 2021 prokurátori často neboli ochotní žiadať v rámci súdnych konaní takéto odškodnenia, aby sa vyhli ich ďalšiemu predĺženiu. Odborníci vyzývali vládu, aby sa usilovala zaviesť efektívnejší mechanizmus, ktorý by umožňoval obeť získať náhradu škody a zároveň by nezdržoval súdne konania. Zákon o ochrane obetí trestných činov z roku 2017 umožňoval kompetentným orgánom poskytnúť obeť odškodnenie zo štátnych prostriedkov vo výške 6.460 až 32.300 eur, pokiaľ bola žiadosť podaná do jedného roka. Novelou tohto zákona sa zjednodušil proces priznania odškodnenia a obeť získali možnosť požiadať oň už po začatí trestného konania, nie až po jeho ukončení. Vláda informovala, že v roku 2023 vyplatila náhradu škody dvom obeť obchodovania s ľuďmi (v porovnaní s jednou v roku 2022). Nebolo známe, či niektoré z obetí podali civilné žaloby, a v roku 2023 vláda nevykázala, že by bola niektorej obeť priznaná náhrada škody v rámci občianskeho konania. Mimovládne organizácie naďalej tvrdili, že nadmerné náklady na právne zastupovanie a samotná dĺžka súdnych konaní odradili mnohé obeť od podania civilných žalôb. Poskytovateľ služieb starostlivosti o obeť mohol v spolupráci s advokátskymi kanceláriami a advokátmi pro bono zabezpečiť právne zastupovanie v trestných, občianskych, rodinných alebo

pracovnoprávných veciach. Štátna organizácia Centrum právnej pomoci mohla poskytovať obetiam obchodovania s ľuďmi pomoc len v občianskoprávných veciach a počas azylového konania, ale doteraz také služby neposkytla. V správe IC z marca 2021 sa konštatuje, že národný poskytovateľ pomoci obetiam nemal informácie o väčšine prípadov vo fáze súdneho konania, a to napriek povinnosti poskytovať obetiam tohto typu trestnej činnosti právne poradenstvo a zastúpenie. Autori správy dospeli k záveru, že väčšine obetí obchodovania s ľuďmi sa pred začatím súdneho konania nedostalo právneho poradenstva a neboli oboznámené so svojimi právami vrátane práva na odškodnenie a náhradu škody. V správe sa odporúča rozšíriť prístup k bezplatnému právnemu poradenstvu už v prípravnom konaní. GRETA v správe za rok 2020 apelovala na vládu, aby zabezpečila systematický a včasný prístup obetí obchodovania s ľuďmi k právnym zástupcom so špecializovanými znalosťami v oblasti obchodovania s ľuďmi, ktorí by ich mohli zastupovať v trestných veciach aj s ohľadom na podporu žiadosti o odškodnenie. Podľa zákona o ochrane obetí trestných činov z roku 2017 nemohli obeť, ktoré sa rozhodli žiadať náhradu škody od obchodníkov s ľuďmi prostredníctvom občianskoprávnej žaloby, žiadať o náhradu škody aj v rámci trestného konania.

PREVENCIA

Vláda mierne zintenzívnila úsilie v oblasti prevencie. Štátny tajomník MV bol zároveň národným koordinátorom pre oblasť boja proti obchodovaniu s ľuďmi. Medzirezortnú expertnú skupinu, ktorú koordinoval odbor prevencie kriminality MV, viedol štátny tajomník MV. Skupina, ktorá sa v roku 2023 stretla päťkrát, fungovala ako národný koordinačný výbor pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi a bola zodpovedná za koordináciu programových dokumentov, realizáciu a hodnotenie programov boja proti obchodovaniu s ľuďmi, organizáciu školení, hodnotenie akčných plánov súvisiacich s obchodovaním s ľuďmi a koordináciu kampaní na zvyšovanie povedomia. Expertná skupina pozostávala z 28 členov. Boli medzi nimi zástupcovia ministerstiev aj mimovládnych organizácií. IC, ktoré sa v roku 2023 spojilo s odborom prevencie kriminality, prispievalo k národnej koordinácii spravovaním zmlúv v rámci programu starostlivosti o obeť, zhromažďovaním štatistík o obchodovaní s ľuďmi, zverejňovaním výročnej situačnej správy o obchodovaní s ľuďmi, koordináciou kampane na zvyšovanie povedomia o tomto jave a zároveň pôsobilo ako národný spravodajca. GRETA však v minulosti vyjadrila pochybnosti o miere nezávislosti IC na účely kritického monitoringu vnútroštátneho úsilia. Odborníci vyjadrili obavy, že toto zlúčenie by mohlo ešte viac poškodiť nezávislosť IC a oslabiť jeho schopnosť nezávisle a kriticky monitorovať úsilie v boji proti obchodovaniu s ľuďmi. V októbri 2023 schválila vláda nový NAP zameraný na boj proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2024 – 2028, ktorého cieľom bolo zohľadniť odporúčania v oblasti boja proti obchodovaniu s ľuďmi zo správy GRETA z roku 2020 a Správy o obchodovaní s ľuďmi (TIP Report) 2023. Vláda spolupracovala s medzinárodnou organizáciou s cieľom zabezpečiť, aby nový NAP zahŕňal úsilie o prevenciu a ochranu zamerané na utečencov z Ukrajiny na Slovensku. MV ďalej zamestnávalo v miestnych a krajských informačných kanceláriách po celom Slovensku pracovníkov, ktorí poskytovali informácie a pomoc v súvislosti so všetkými trestnými činmi vrátane obchodovania s ľuďmi. Služby týchto kancelárií zahŕňali prevenciu, identifikáciu obetí, ako aj pomoc obetiam, napríklad psychologické a právne poradenstvo. V roku 2023 nenahlásili regionálne centrá identifikáciu žiadnej obeť v porovnaní s jednou obeťou v roku 2022.

Vláda pokračovala v kampaniach zameraných na prevenciu obchodovania s ľuďmi a zvyšovanie povedomia verejnosti; do osvetových aktivít zakomponovala aj príspevky a príbehy

preživších obchodovania. Vláda uprednostnila úsilie zamerané na prevenciu v marginalizovaných rómskych komunitách, a to aj prostredníctvom školení zameraných na prevenciu obchodovania s ľuďmi a identifikáciu obetí pre zamestnancov Miestnych občianskych poriadkových služieb v rómskych komunitách a prostredníctvom dvojazyčnej informačnej kampane o nútených manželstvách (zahŕňajúcich domáce nevoľníctvo) vo forme letákov a prostredníctvom sociálnych médií. MV spolu s medzinárodnými organizáciami pokračovali v kampani zameranej na utečencov z Ukrajiny. Materiály v šiestich jazykoch boli distribuované na hraničných priechodoch, v centrách pomoci utečencom, na úradoch štátnej správy a boli dostupné aj online. Orgány presadzovania práva sa prioritne zamerali na aktivity v pohraničných oblastiach a v asistenčných centrách pre utečencov. Kompetentné orgány naďalej prevádzkovali viacjazyčnú webovú stránku a využívali mediálne platformy na zvyšovanie informovanosti. MV informovalo, že realizovalo 142 školení zameraných na prevenciu obchodovania s ľuďmi pre približne 3.000 účastníkov vrátane utečencov z Ukrajiny, zamestnancov hotelov a mládež. Vládou financovaná mimovládna organizácia vyškolila zamestnancov zariadení pre žiadateľov o azyl a dobrovoľníkov, ktorí s nimi spolupracujú, v oblasti indikátorov obchodovania s ľuďmi.

V reakcii na inváziu Ruska na Ukrajinu vláda v spolupráci s medzinárodnými organizáciami koordinovala na Slovensku úsilie zamerané na prevenciu a budovanie kapacít, vrátane snahy o zlepšovanie pomoci a vydanie usmernení na prevenciu obchodovania s ľuďmi pre maloletých bez sprievodu z Ukrajiny. Pod vedením medzinárodnej organizácie naďalej fungovala (od roku 2022) pracovná skupina ako súčasť širších koordinačných aktivít v súvislosti s reakciou na príchod utečencov z Ukrajiny. Cieľom štvrtročných stretnutí skupiny bola koordinácia činnosti štátnych inštitúcií, mimovládnych organizácií a ďalších zainteresovaných strán v oblasti prevencie obchodovania s ľuďmi pre utečencov z Ukrajiny. Štát síce poskytoval finančné prostriedky na ubytovacie zariadenia pre utečencov z Ukrajiny, no niektorí súkromníci, ktorí už dostali štátnu dotáciu na ubytovanie utečencov, žiadali ešte ďalšie platby priamo od utečencov. Tým sa mohla zvýšiť zraniteľnosť ľudí utekajúcich z Ukrajiny voči vykorisťovaniu a obchodovaniu s ľuďmi formou ich zadlžovania. Vláda nevykázala aktivity zamerané na riešenie tejto formy potenciálneho vykorisťovania utečencov z Ukrajiny. Podľa vládnej správy zverejnenej v júli 2023 neboli dohľad a monitorovanie dotačného programu príslušnými orgánmi dostatočné. Okrem toho vláda od marca 2024 výrazne znížila dotácie na bývanie; občianska spoločnosť upozorňovala, že táto situácia môže poskytovateľov bývania prinútiť, aby žiadali od utečencov dodatočné platby alebo úplne prestali poskytovať dotované bývanie. Zraniteľnosť migrujúcich pracovníkov voči podvodnému náboru na prácu a pracovnému vykorisťovaniu, ako aj nízka miera identifikácie obetí v rámci skupiny utečencov z Ukrajiny boli predmetom pretrvávajúcich značných obáv. Migrujúci pracovníci mohli zmeniť zamestnanie bez predchádzajúceho súhlasu štátnych orgánov.

Zákon o službách zamestnanosti z roku 2004 zakazoval náborovým agentúram vyberať od pracovníkov náborové poplatky a pracovné agentúry boli povinné registrovať sa v štátnej databáze. Vláda však neinformovala o tom, aké opatrenia v oblasti presadzovania práva sa prijali, aby sa zabezpečilo uplatňovanie zákazu vyberať poplatky od pracovníkov a zabránilo podvodnému náboru pracovníkov. Odborníci vyzývali vládu, aby intenzívnejšie preverovala náborové agentúry zamestnávajúce štátnych príslušníkov tretích krajín, najmä utečencov z Ukrajiny. Vláda sa v sledovanom období usilovala informovať utečencov z Ukrajiny o právach zamestnancov, ale nevykázala ďalšie opatrenia, ktoré by sa vzťahovali na iných zahraničných pracovníkov. Odborníci a občianska spoločnosť naďalej naliehali na vládu, aby zintenzívnila informačné úsilie zamerané na skupiny migrujúcich pracovníkov a týkajúce sa ich práv. Nedostatočná informovanosť o dostupnosti

služieb, jazyková bariéra a strach z cudzineckej polície niektorým zahraničným obetiam naďalej bránili vyhľadať pomoc príslušných orgánov. Občianska spoločnosť odporúčala rozšíriť odbornú prípravu inšpektorov práce v oblasti identifikácie obetí obchodovania s ľuďmi s cieľom zvýšiť počet prípadov oznámených polícii. Napriek veľkému počtu migrujúcich pracovníkov na Slovensku, u ktorých bolo zvýšené riziko, že sa stanú obeťami obchodovania s ľuďmi, vláda za posledných minimálne sedem rokov neoznámila, že by v rámci spoločných kontrol polície a inšpektorátov práce identifikovala v tejto populácii obeť obchodovania s ľuďmi. Tento stav naďalej vyvolával obavy, či boli príslušné orgány schopné identifikovať obeť obchodovania s ľuďmi, hoci prešli osobitným školením. GRETA poznamenala, že spoločné inšpekcie sa zameriavali skôr na presadzovanie imigračného práva než na prístup zameraný na obeť, a naďalej odporúčala realizovať školenia o obchodovaní s ľuďmi pre všetkých inšpektorov práce, najmä v oblasti identifikácie obetí a ich referovania príslušným inštitúciám či službám. Bežnou praxou bolo, že ak inšpektori práce identifikovali nelegálne zamestnaných migrujúcich pracovníkov, kontaktovali cudzineckú políciu. Obete obchodovania s ľuďmi, ktoré boli cudzími štátnymi príslušníkmi bez legálneho pracovného povolenia, mohli odmietať hovoriť o svojej situácii s inšpektormi práce zo strachu z vyhostenia. Národná linka zameraná proti obchodovaniu s ľuďmi, financovaná vládou a prevádzkovaná mimovládou organizáciou, prijímala hovory v piatich jazykoch 12 hodín denne a v roku 2023 prijala 578 telefonátov, ale neidentifikovala potenciálne obeť. Vláda nevyvinula úsilie, aby znížila dopyt po komerčných sexuálnych službách.

CHARAKTERISTIKA OBCHODOVANIA S ĽUĎMI

Zo správ za uplynulých päť rokov vyplýva, že obchodníci s ľuďmi vykorisťovali na Slovensku obeť zo Slovenska aj spomedzi cudzích štátnych príslušníkov a vykorisťovali aj obeť zo Slovenska v zahraničí. Obchodníci s ľuďmi zneužívali slovenských mužov a ženy na účely pracovného vykorisťovania v poľnohospodárstve, v priemyselnej výrobe a v stavebníctve v krajinách západnej Európy, čoraz častejšie v nemecky hovoriacich krajinách. Obchodníci zneužívali slovenské ženy na účely sexuálneho vykorisťovania v Rakúsku, Dánsku, Nemecku, vo Švajčiarsku, v Spojenom kráľovstve a v ďalších európskych krajinách. Obchodníci s ľuďmi čoraz častejšie vykorisťovali obeť na území Slovenska, čo bol trend, ktorý sa zhoršil v dôsledku uzavretia hraníc v súvislosti s pandemiou. K februáru 2024 vyhľadalo na Slovensku útočisko viac ako 114.000 ukrajinských utečencov, prevažne žien a detí, ktorí utekajú pred vojnou Ruska proti Ukrajine, a sú vystavení riziku obchodovania s ľuďmi. Niektorí dočasní pracovníci z krajín, ktoré nie sú členmi EÚ, najatí na prácu v priemyselnej výrobe a v stavebníctve boli vystavení podmienkam, ktoré indikovali nútenú prácu, vrátane nevyplácania miezd a predĺženého pracovného času. Mimovládne organizácie informovali, že voči nútenej práci na Slovensku boli zraniteľní muži a ženy zväčša z Balkánu a Ázie, ktorí často nemali možnosť vyhľadať pomoc úradov alebo sa ju obávali vyhľadať. Ženy z juhovýchodnej Ázie boli zraniteľné voči praktikám obchodovania s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania a nútenej práce v domácnostiach, reštauráciách, masážnych salónoch, kúpeľných zariadeniach alebo online. Slovenské ženy rómskeho pôvodu boli mimoriadne zraniteľné voči praktikám obchodovania s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania; obchodníci s ľuďmi ich násilne alebo podvodom prepravovali do Spojeného kráľovstva, aby tam uzavreli účelové manželstvo s cieľom sexuálneho vykorisťovania alebo nútenej práce. Rómske dievčatá boli zraniteľné voči núteným „tradičným“ rómskym sobášom, ktoré často zahŕňali odovzdanie dievčaťa do starostlivosti nového „manžela“, u ktorého bolo nútené k domácim službám. V niektorých prípadoch zneužívali rodičia slovenských detí rómskeho pôvodu svoje deti na nútenú trestnú činnosť v Spojenom kráľovstve. Obchodníci s ľuďmi nútili slovenských

mužov, ženy a deti rómskeho pôvodu a Slovákov s fyzickým alebo mentálnym zdravotným znevýhodnením žobrať v krajinách západnej Európy. Obchodníci s ľuďmi zneužívali na sexuálne a pracovné vykorisťovanie aj deti bez rodín alebo relevantných podporných štruktúr, ktoré opustili inštitucionálnu starostlivosť.

Akčný plán boja proti obchodovaniu s ľuďmi pre Slovensko na roky 2024-2025

Nižšie uvádzame odporúčania pre konkrétne ciele a úlohy na podporu úsilia vlády Slovenskej republiky v boji proti obchodovaniu s ľuďmi v nasledujúcom roku:

1. Dôkladne vyšetrovať, stíhať a odsudzovať obchodníkov s ľuďmi a osobám usvedčeným zo spáchania tejto trestnej činnosti udeľovať primerané tresty vrátane prísnych nepodmienečných trestov odňatia slobody.
2. Zvýšiť štandardy ukladania trestov prostredníctvom školení zvyšovaním citlivosti sudcov na závažnosť trestnej činnosti obchodovania s ľuďmi a ich povedomia o nutnosti uplatňovať na tento typ trestnej činnosti vysoké tresty stanovené zákonom v tejto oblasti.
3. Pokračovať v prehľbovaní odbornej prípravy sudcov a prokurátorov so zameraním na prístup orientovaný na obeť, pri ktorom sa zohľadňuje jej trauma v rámci vyšetrovania i súdneho konania, ako aj na vedomosť o využívaní psychologického nátlaku a podvodu ako nástrojov uplatňovaných v rámci obchodovania s ľuďmi.
4. Zintenzívniť snahu aktívne identifikovať obeť v krajine, najmä cudzích štátnych príslušníkov, utečencov, žiadateľov o azyl a Rómov, vrátane odbornej prípravy zamestnancov štátnych orgánov, predovšetkým príslušníkov hraničnej polície, pracovníkov inšpektorátu práce a príslušníkov policajného zboru na lokálnej úrovni, v rámci aktívnej identifikácie obetí medzi predstaviteľmi zraniteľných skupín.
5. Umožniť, aby mohli obeť formálne identifikovať a referovať aj iné subjekty než štátna polícia, vrátane občianskej spoločnosti, sociálnych a zdravotníckych pracovníkov.
6. Zvýšiť informovanosť obetí obchodovania s ľuďmi o možnosti odškodnenia a náhrady škody a zlepšiť prístup k nim; v rámci trestného konania posilniť úsilie prokurátorov systematicky požadovať náhradu škody pre obeť.
7. Zabezpečiť, aby sa prípady obchodovania s ľuďmi s cieľom pracovného vykorisťovania vyšetrovali a stíhali ako trestné činy obchodovania s ľuďmi, nie ako správne delikty a porušenia Zákonníka práce.
8. Zvýšiť ochranu migrujúcich pracovníkov posilnením monitoringu náborových spoločností, ako aj stíhaním prípadov podvodného náboru.
9. Naďalej informovať skupiny zahraničných pracovníkov o ich právach a povinnostiach a o možnostiach pomoci obetiam v ich rodnom jazyku.
10. Presadzovať zákon, ktorý by zakazoval účtovať poplatky za nábor pracovníkom, a zabezpečiť, aby všetky poplatky za nábor pracovníkov platili zamestnávateľia.
11. Pokračovať vo vyšetrovaní finančnej trestnej činnosti spolu s prípadmi obchodovania s ľuďmi.
12. Zabezpečiť dôsledný a včasný prístup k bezplatnej právnej pomoci.
13. Zabezpečiť, aby obeť obchodovania s ľuďmi neboli neadekvátne trestané za protiprávne konanie, ktoré spáchali v priamom dôsledku toho, že sa s nimi obchodovalo.
14. Zvýšiť účasť obetí na tvorbe postupov, programov a školení.